



॥ श्रीउपदेशग्रंथावलि ॥

॥ अंक पांसठमो ॥

॥ वेदांतना मूलतत्त्वો ॥

[૭]

નિર્બાકનપ્રદાયમા પણુ લગવાનની અનન્યલક્ષિત કરી શવે
પોતાની આગતુક સર્વ અશુદ્ધિ દૂર કરી પરમાત્મરૂપ થવાનો ઉપ-
દેશ કહેલો છે એ મપ્રદાયમા વ્યવહારકાલે જીવ ઈશ્વર ને જડ
પદાર્થો પૃથક્ છતા પણુ મોક્ષદશારૂપ પરમાર્થકાલે તેમનો ભેદ

નમંવત્ ૧૯૮૦ (શકે ૧૮૪૬) આષાઢસુદ પૂનમ આવૃત્તિ પહેલ્લી પ્રતિ ૨૦૦૦
યોજનાગ - પ્રહ્લનિષ્ઠ મહારાજ શ્રી મન્નથુરામશર્મા, બીલખા, કાઠિયાવાડ,
જિજ્ઞાસુઓને મનન કરવામાટે વિનામલ્યે આપવાસાર પ્રકટ કરનાગ
જલિશકર મહાશકર ઉપાધ્યાય, લીંબડી, કાઠિયાવાડ

વનત મુદ્રણાલયમા ચીમનલાલ ઈશ્વરલાલ મહેતાએ છાપ્યુ
૬ લીકાટા પાનાલાઈની વાડી—અમદાવાદ

૧૨૩૫૨

રહેતો નથી એમ સ્વીકારેલું હોવાથી તે મપ્રધાયમા પણ વાસ્તવિક-
રીને અદ્વૈતતત્ત્વજ સ્વીકારેલું હોય એમ જણાય છે

વક્ષ્યભ્રમપ્રધાયમા પૂર્ણપુરુષોત્તમજ પોતાની ઇચ્છાએ જીવરૂપ ને
જગદ્રૂપ થયા છે એટલે આ જગતમા પૂર્ણપુરુષોત્તમથી ભિન્ન બીજું
કાઈજ નથી એમ તેમનો સ્વીકાર હોવાથી તેમને મતે પણ સર્વ
જીવો ને જડ પદાર્થો પૂર્ણપુરુષોત્તમરૂપ એટલે બ્રહ્મરૂપ છે એમ
નક્કી થાય છે જીવો પરમાત્માની અનન્યભક્તિ કરી તેમની કૃપાવડે
ભાગવતીતનુ પામી ગોલોકમા જાય છે એવું એ મપ્રધાયનું માનવું
ક્રમભોક્ષને ઉદ્દેશીને હોય એમ જણાય છે અતઃ કુણ્ણની વૃત્તિ અણુ-
પરિમાણ હોવાથી તે ઉપાધિવાળા પૂર્ણપુરુષોત્તમરૂપ જીવને અણુ
માન્યો છે તેમણે માનેલા અવિકારિપરિણામવાદમા ને વેદાંતે
માનેલા વિવર્તવાદમા શબ્દના ભેદવિના બીજો કાઈ ભેદ વિચારી
પુરુષની દૃષ્ટિએ જણાવતો ન હોવાથી તે મપ્રધાયનું માનવું વેદાંત-
સિદ્ધાંતમા પ્રવેશ પામી જાય છે એમ નક્કી થાય છે

ગુપ્તાદિમા પ્રચલિત મહામાર્ગ જે મોટા પથને નામે વા માર્ગિ-
પથને નામે વા બીજમાર્ગને નામે ને કોઈ ન્થલે કાચળિયાપથને નામે વા
કુડાપથને નામે પણ લોકોમા ઓળખાય છે તે મહામાર્ગમા સર્વને,
તેમા પણ વિશેષે સાધુઓને પરમાત્મસ્વરૂપ ગણી તેમના અતઃ કરણને
અન્નદાનવડે, વિનયના શબ્દોવડે, શારીરિક સેવાવડે ને પોતાના
સગાવહાણના શરીરોને તેમની સેવામા બેડવાવડે પ્રસન્ન કરવાનો
મુખ્ય ઉપદેશ છે જો વિવેક, બહુમાન ને સદાચારપૂર્વક (વર્ણાશ્રમના
ધર્મના પાલનપૂર્વક ને બ્રહ્મચર્યના પાલનપૂર્વક) સર્વ મનુષ્યોને
પરમાત્મસ્વરૂપ માની તેમની વિહિતરીતે સેવા થાયતો તે પણ ચિત્તની
શુદ્ધિ આદિદ્વારા સર્વમા રહેલા બ્રહ્મના સાક્ષાત્કારમા હેતુરૂપ હોવાથી
તે મતનો તેટલો અંશે વેદાંતસિદ્ધાંતમા સમાવેશ કરી શકાય છે

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાક ૨૧૩૫૨ વર્ગીક

પુસ્તકનુ નામ (૩૫૮૨૧૩) ૫૧૫૧૧

વિષય ૫૬૪

દેવીમતને શક્તમત, વામમાર્ગ વા મહાકાલીનો પથ પણ કહેવામા આવે છે તેમા દક્ષિણાન્નાયથી દેવીની ભક્તિ કરવાથી દેવીની એટલે ત્રણ ગુણોની અધિષ્ઠાત્રીરૂપ ચિત્તિજ્ઞાત્રીની-બ્રહ્મની-પ્રાપ્તિ થાય છે એમ માનેલું હોવાથી તે મત દેવીની ભક્તિવડે બ્રહ્મની પ્રાપ્તિના માધનરૂપ છે વામમાર્ગવડે દેવીનું આગધન કરવું એ સમજી ભક્તને ઉચિત નથી જેઓ મદ્યમાસાદિનું યથેચ્છ મેવન કરનારા છે તેમને કાષ્ઠક મર્યાદામા લાવી દેવીની ઉપામનામા જોડવા માટે તે મત તેવા મનુષ્યોમાટે ભલે કાષ્ઠક અશે ઉપયોગી હોય, પણ બીજાઓને માટે તે લેશ પણ ઉપયોગી નથી

પાનુપતમત, પ્રત્યક્ષિજ્ઞામત, રમેશ્વરમત, કાપાલિકમત, લિંગાયતમત, જગમત ને અધોગપથ એ મતોમા ગિવની ઉપામનાનું પ્રધાનપણ છે એ મતોમા જેટલી માર્તિવડી ભક્તિ હોય તેટલી વેદાતાનુકૂલ છે, અને તે મતોમા જેટલી ગજસી ને તામસી ભક્તિ હોય તે વેદાતાનુકૂલ ન હોવાથી મુમુક્ષુને તે અદ્યક્ષ કરવાયોગ્ય નથી

ચૈતન્યપથમા, રામાનન્દમતમા, કૃષ્ણીગપથમા, નાનકપથમા ને દાદુપથમા તથા એવાજ બીજા નાનામોટા લિંગ લિન્ન મતપથો જેમા ઈવરભક્તિનો, પરમાત્માના જ્ઞાનનો ને શુભર્ચનો ઉપદેશ કરેલો હોય તે સર્વ મતપથોનો વેદાતાનુકૂલ ભાગ મુમુક્ષુને અદ્યક્ષ કરવાયોગ્ય છે, અને વેદાતવિરુદ્ધ જે ભાગ રૂઢિથી તે તે મતપથમા પ્રવેશ થવા પામ્યો હોય તે ભાગ મુમુક્ષુએ ઉપેક્ષા કરવાયોગ્ય છે.

અર્ચસમાજના, બ્રહ્મસમાજના, પ્રાર્થનાસમાજના ને બ્રહ્મજિજ્ઞાસુમડલના (ચિઓસોરીકલ સોસાઈટીના) જે જે મતવ્યો ઉપનિષદોથી અવિરોધી હોય તે તે મતવ્યો મુમુક્ષુએ સ્વીકાર કરવાયોગ્ય છે, ને જે જે મતવ્યો શ્રુતિસ્મૃતિથી વિરુદ્ધ હોય તે તે

મતઓ અસત્ય હોવાથી મુમુક્ષુએ તેને સત્ય ગણી આદર આપવા-
ચોગ્ય નથી.

શુદ્ધદર્શનમા ને આર્હતદગનમા જે અહિંસાનો દયાનો ને
વિષયતૃષ્ણાના તથા વિષયોપભોગના ત્યાગનો ઉપદેશ છે તે મુમુક્ષુએ
આદર આપવાચોગ્ય છે ને ધર્મના અનુયાયીઓએ પાળવાના કટલાક
આચારોના મળધમા મુમુક્ષુઓએ વિચાર કરવાની અગત્ય નથી.

પાગ્ગીધર્મમા (જગ્યુન્તધર્મમા) અગ્નિદાગ પ્રભુનું આરાધન
અને પ્રભુની પ્રાર્થના આદિ કહ્યા છે તે તે ધર્મના મુમુક્ષુઓને પોતાના
ચિત્તની શુદ્ધિમા તથા પોતાના ચિત્તની ચિચરતામા ઉપયોગી
હોવાથી તેના અધિગરી મુમુક્ષુઓને ઉપશરદ છે.

ચાહુદી, શ્રીન્તી ને મુમલમાની ધર્મમા પ્રભુમા શ્રદ્ધા ગખવાનો.
પ્રભુની આરા માનવાનો પ્રભુની આરાનુ ઉલ્લસન કરવાથી શતી
હાનિનો ને પ્રભુની આરાનુ શ્રદ્ધાભક્તિપૂર્વક પગિપાલન કરવાથી થતા
લાભનો જે ઉપદેશ છે તે ઉપદેશ તે પથના મનુષ્યોને ચિત્તશુદ્ધિમા
ને ચિત્તની ચિચરતામા ઉપયોગી હોવાથી તેમને હિત, છે દુગાશ્રદ્ધ
ગખ્યા વિના ને બીજાના વિચારોની માત્ર દ્રુપશુદ્ધિવટે નિષ્પ્રયોજન
અવગણના કર્યા વિના જે તે મતવાળા પોતાના મતમા ટહેલી રીતે
વર્તે તો તે પગમાર્થમા આગળ વધવાની ચોગ્યતાવાળા થાય છે.

ચીનમા ટેટલેડ ચ્યલે ચાહતા કન્કયુસીઅમમતમા જે પોતાના
મગ્ણુ પામેલા માનપિતા આદિની ભક્તિનો ઉપદેશ છે તે પણ
પુખ્તરૂપ હોવાથી ચિત્તશુદ્ધિમા ઉપશરદ છે નથી તેટલે અગે તે
આદર આપવાચોગ્ય છે, અને ટેગોમતમા જે સદમપદાર્થોનું
વિવેચન શુદ્ધિની સૂત્રમતા કરવામાટે કરવામા આવ્યું છે તે શુદ્ધિની
સદમતાનો જ્ઞાનમા ઉપયોગ હોવાથી તેટલે અગે ઉપયોગી છે.

જાપાનમા કટલેક ન્થલે આલતા સી ટોમતમા જે અત કરણુની શુદ્ધિ કરવાના ઉપાયોનો ઉપદેશ છે ને પણ અત કરણુની શુદ્ધિ જ્ઞાનમા ઉપયોગી હોવાથી તેટલે અગે ને ગ્રહણ કરવાયોગ્ય છે

આવાંકમતમા માત્ર અર્થને તથા કામનેજ પુરુષાર્થ માનેલા હોવાથી અને પ્રત્યક્ષપ્રમાણનેજ પ્રમાણ માનેલુ હોવાથી તથા શરીર-થી ભિન્ન આત્માનો નીકાર કરેલો નહિ હોવાથી તે મન મુમુક્ષુએ આદર આપવાયોગ્ય નથી

મર્વ મનુષ્યોને સર્વ પ્રકારનુ દુ ખ ને તેના કારણો અગ્રિય લાગે છે અને તેમને પોતપોતાના મન્કારોથી ને મગતિથી ઉપજતી રુચિપ્રમાણે કોઈ પણ પ્રકારનુ સુખ ને તે સુખના મનાતા હેતુઓ પ્રિય લાગે છે સર્વ જીવોને દુ ખ અગ્રિય જણાવાથીજ તેઓ પોત-પોતાના મામર્થ્યપ્રમાણે પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા દુ ખને દૂર કરવા-માટે તથા ભવિષ્યમા કોઈ પણ પ્રકારના દુ ખની પ્રાપ્તિ થવાનુ અનુ-માન થતા તે દુ ખના આગમનને અટકાવવામાટે યથાસામર્થ્ય પ્રયત્ન કરે છે આ પ્રમાણે મનુષ્યોનુ ને દુ ખનુ જાણે અનાદિકાલથી ધગધગ ચુદ્ધ મવદા આલતુ હોય એમ જણાય છે મનુષ્ય પ્રથમ પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા દુ ખની નિવૃત્તિ કરવામાટે બહુધા કૌટિકિ ઉપાયો-ના સેવનમા પ્રદત્ત થાય છે જ્યારાં રોગોથી વતા દુ ખની નિવૃત્તિ-માટે તે ઓપધનુ સેવન કરે છે, અને પથ્ય પાળે છે, ક્ષુધાતૃપાજન્ય દુ ખની નિવૃત્તિમાટે તે અન્નજલનુ લક્ષણપાન કરે છે, કામજન્ય દુ ખની નિવૃત્તિમાટે તે વિજનીયશરીરનો સમાગમ સેવે છે, ચોર, શત્રુ, સિંહ, વ્યાઘ્ર, ગેંઝ, વરુ, સર્પ ને વૃત્તિકાદિ પ્રતીત થતા પ્રાણીઓ-થી થવાના દુ ખને દૂર કરવામાટે તે શસ્ત્રાદિના પ્રહારાદિનો ઉપયોગ કરે છે, અને ભૂત, પ્રેત, ગ્રહ ને પનોતી આદિથી થનારા

વા થયેલા દુ ખને દૂર કરવામાટે તે મત્રજપ મ્તોત્રપાઠ, બલિદાન, વ્રત ને દાનાદિ શાસ્ત્રોક્ત ઉપાયોનો આશ્રય ગ્રહણ કરે છે એ સર્વ ઉપાયોથી તે સર્વ દુ ખોની ચોક્કસ નિવૃત્તિ થઈ શકે એમ નિશ્ચય-પૂર્વક કહી શકાતુ નથી અને કોઈ ઉપાયથી કોઈ દુ ખની કદી નિવૃત્તિ થાય તોપણ પુનઃ તે દુ ખ કે તે ત્રણમાનુ બીજી કોઈ દુ ખ તેને પ્રાપ્ત નહિજ થાય એમ નિશ્ચયપૂર્વક કહી શકાય નહિ પોતાના વાન્તવિક સ્વરૂપનુ ને પ્રતીત થતા જગતના વાન્તવિક સ્વરૂપનુ દૃઢ અપરોક્ષજ્ઞાન થયા વિના બીજી કોઈ પણ ઉપાયથી પૂર્વોક્ત ત્રણ પ્રકારના દુ ખોની ચોક્કસ અને ફરીથી કદીપણ નજ ઉપજે એવી નિવૃત્તિ થઈ શકતી નથી માટે જેમને પોતાના સર્વ ભાવિ દુ ખોની ચોક્કસ અને ફરીથી નજ ઉપજે એવી નિવૃત્તિ કરવી હોય તેમણે પોતાનુ વાન્તવિક સ્વરૂપ ને પ્રતીત થતા આ જગતનુ વાન્તવિક સ્વરૂપ જે શુદ્ધચેતનરૂપ બ્રહ્મ છે તેનો અજ્ઞાન સશય ને વિપર્યયથી રહિત સુદૃઢ સાક્ષાત્કાર કરવો જોઈએ એ શુદ્ધચેતનરૂપ બ્રહ્મનો સશયવિપર્યયરહિત સુદૃઢ સાક્ષાત્કાર થવાથી તે બ્રહ્મજ્ઞાની મનુષ્યના ત્રણ પ્રકારના ભાવિ દુ ખોની ચોક્કસ અને ફરીને કદીપણ નજ ઉપજે એવી નિવૃત્તિ થાય છે, અને તે સર્વના પરમાનંદરૂપે નિશ્ચિતિ કરે છે

ક્રાંત પણ જાત્રનો મિદ્ધાન વિચારીને અને તેને આચરણમા મૂકીને, ક્રાંત પણ મતપથના વિચારીને સમજીને અને તેને આદર-પૂર્વક આચારમા મૂકીને, શાસ્ત્રોક્ત ત્રીજા તપ કરીને, પરમાત્માની નવધા ભક્તિમાની ક્રાંત એક કે વધારે ભક્તિ પ્રીતિપૂર્વક કરીને, ત્રી પરમાત્માની ઉમગપૂર્વક પગાડે અનન્ય ભક્તિ કરીને, અભ્યાસવૈરાગ્યનુ ક્રિયાયોગનુ કે અષ્ટાગયોગનુ દીર્ઘકાલ

પ્રેમપૂર્વક સેવન કરીને, અથવા વિવેકાદિ અને શ્રવણાદિ સાધનોનું દીર્ઘકાલ નિરંતર આદરપૂર્વક સેવન કરીને મનુષ્યે પોતાનું ને આ જગત્નું વાસ્તવિક સ્વરૂપ જે બ્રહ્મ તેને મનદગ્ધિત અપ્રજ્ઞ જાણુવું જોઈએ પોતાનો ધર્મ સાચો ને બીજાનો ધર્મ ખોટો એમ કહી પરસ્પર નિર્ઘર્ક ડલેશ કરી કાલક્ષેપ નહિ કરતા જે ધર્મ-મા પોતાને સત્યતાનું જ્ઞાન થાય તેનું સમજી મનુષ્યે પ્રેમપૂર્વક નિષ્કપટભાવે સતત પરિપાલન કરવું જોઈએ દુરાગ્રહ ગાખ્યા વિના તે ધર્મ પાળવાથી ને મત્સરને જાણવાની વિવેકવાણી તીવ્ર જિજ્ઞાસા રાખવાથી જેમ જેમ ને મનુષ્યના અંતઃકર્ણની શુદ્ધિ મુક્તિ, વિવેચનશક્તિ ને સ્થિતિ વધતા જશે તેમ તેમ તે મનુષ્યને ક્રમપૂર્વક આભાવિક સત્યનું જ્ઞાન થવા લાગશે અને અંતે વહેલું કે મોડું તેને સત્યનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન થશે આવી સ્થિતિ જે મનુષ્યે પ્રાપ્ત કરી હોય તેને પછી કાઈ પણ પ્રાપ્ત કરવાયોગ્ય કે જાણવાયોગ્ય ગહેલું નજી હોવાથી તેને કાંઈ પણ પ્રકારનું કર્તવ્ય અવશેષ રહેતું નથી, અર્થાત્ તે કૃતાર્થ થાય છે, ને તેનો મનુષ્યજન્મ ઉત્તમ પ્રકારે મકલ થયો મનાય છે ”

શિષ્ય પ્રછે છે:—“ હે દશ્યાતીતન્વરૂપ ! હે દેશિકેન્દ્ર ! બ્રહ્મજ્ઞાન જેમને પ્રાપ્ત થયું છે એવા જ્ઞાની અને જીવન્મુક્ત પુરુષનું શરીર તેમને બ્રહ્મનો દૃઢ સાક્ષાત્કાર થયા પછી તુરંતજ પડી જતું હશે ? કે તેઓ જીવતા રહેતા હશે ? જો તેઓ જીવતા રહેતા હોય તો તેઓ પોતાનું બાકી રહેલું જીવન કેવી રીતે બીતીત કરતા હશે ? તે જાણવાવાની કૃપા કરશે ”

શ્રીસદ્ગુરુ કહે છે —“ આત્માથી અલિન્ન બ્રહ્મસ્વરૂપનું આદરપૂર્વક સતત અનુસંધાન કર્યા કરવાથી, મનની એકાગ્રતાવડે

તે મનના સ્થૂલભાવનો નાશ કરવાથી, અને આસુરીવાસનાઓનો, લાકવામનાનો, શાસ્ત્રવામનાનો ને દેહવાસનાનો દૈવીવાસનાઓવડે ને ધ્વજભાવનાવડે નાશ કરવાથી જેમને આત્માથી અલિન્ન ધ્વજનો સ્પષ્ટ અનુભવ થયો છે એવા ધ્વજજ્ઞાની તથા જીવન્મુક્તો પોતપોતાના પ્રારબ્ધ-કર્મપ્રમાણે પોતપોતાનું જીવન ન્યૂન ઉપાધિવાળી સ્થિતિમાં, મધ્યમ-પ્રકારના ઉપાધિવાળી સ્થિતિમાં કે વધારે ઉપાધિવાળી સ્થિતિમાં વ્યતીત કરે છે તેમના શરીરને ઉપજવનાગ પ્રારબ્ધકર્મના મદ્દલાવથી તેમનું શરીર વિદ્યમાન રહે છે, ધ્વજજ્ઞાન થાય કે તુરંતજ તે પડી જતું નથી શ્રીશુક્રદેવના ને શ્રીવામદેવના જેવા નિવૃત્તિપ્રધાન પ્રારબ્ધ-કર્મવાળા જ્ઞાનીઓને પોતાના શરીરના નિર્વાહમાં ઉપયોગી હોય તેટલોજ ઉપાધિ રહે છે, શ્રીચાણવક્યાદિના જેવા મધ્યમપ્રકારના પ્રારબ્ધકર્મવાળા જ્ઞાનીઓને મધ્યમપ્રકારનો ઉપાધિ રહે છે, અને રાજર્ષિ અગ્નિતથત્તુ તથા ગર્જર્ષિ જનક આદિના જેવા પ્રવૃત્તિપ્રધાન પ્રારબ્ધકર્મવાળા જ્ઞાનીઓને બહારથી ઘણો ઉપાધિ રહે છે એ સર્વ જ્ઞાનીઓ ને જીવન્મુક્તો ચ્યુલાદિ ત્રણ શરીરોથી, તે ત્રણ શરીરોના ધર્મોથી ને મર્વ પ્રકારના દુષ્ટોથી ગલિત પોતાના મુખધન ધ્વજસ્વરૂપને અનુભવનાગ હોય છે તેઓ મર્વના દ્રષ્ટા રહીને પોતપોતાના પ્રારબ્ધ-કર્મને બોગવી દ્વેષવામાટે પોતપોતાનો પ્રાપ્ત્યવહાર મમલાવવડે નિર્દોષગીતે કરે છે તેમનું અતઃકરણ અજ્ઞાન, મશય ને વિપર્યયથી ગલિત હોય છે તેથી તેમને દેહાદિ સર્વ જગત્ ધ્વજથી લિપ્ત પ્રતીત થતું નથી જ્ઞાનીઓના બાહ્યવ્યવહાર તેમના પ્રારબ્ધકર્મની વિલક્ષણ-તાથી લિન્ન લિન્ન પ્રકારના હોય છે, પણ તેમના અંતઃકરણનો નિશ્ચય સર્વથા એકજ પ્રકારનો હોય છે, ને તેમને વિદેહમુક્તિ પણ મમાનજ થાય છે

અનેક શ્રુતિસ્મૃતિના ને પુરાણોના વચનો અલ્પજ્ઞાન થયા પછી પણ તે અલ્પજ્ઞાનોના પ્રારબ્ધકર્મના સામર્થ્યથી વા તે શરીરોવડે જે પ્રાણીઓને સુખદુઃખ આપી થવાના હોય તે પ્રાણીઓના પ્રારબ્ધકર્મના સામર્થ્યથી તે અલ્પજ્ઞાનોના બાધ પામેલા શરીરો પ્રતીત થાય છે એમ કહે છે કુલાગના ચાકડાને કેવવાનું કામ બધું કર્યા છતાં પણ તેને આગળ આપેલા વેગથી તે કેટલોક સમય કર્યા કરે છે તેમ અલ્પજ્ઞાનીઓના શરીરોનો સફલાવ પણ તેમના પ્રારબ્ધકર્મોના સફલાવથી કેટલોક સમય મલવી શકે છે અલ્પજ્ઞાનો અનુભવ પણ અલ્પજ્ઞાનોનું શરીર બાધ પામીને પ્રારબ્ધકર્મના બલથી ગ્રહી શકે છે નમા પ્રમાણુરૂપ છે ઇતિહાસમા ને પુરાણાદિમા અલ્પજ્ઞાનોના ચરિત્રો વર્ણવેલા નવામા આવે છે તેથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે અલ્પજ્ઞાનોના થયા પછી અલ્પજ્ઞાનોના શરીરો પ્રારબ્ધકર્મના બલથી ટકી રહે છે જે અલ્પજ્ઞાન થયા પછી તુરંતજ અલ્પજ્ઞાનીનું શરીર પડી જાય તો જિજ્ઞાસુઓને અલ્પજ્ઞાનો ઉપદેશ કરનાર કોઈ આચાર્ય રહે નહિ, ને અજ્ઞાનીથી અલ્પજ્ઞાનો કંઈ શકાય નહિ, તેથી પણ માનવું જોઈએ કે અલ્પજ્ઞાન થયા પછી પ્રારબ્ધકર્મના બલથી તેમના શરીરો ગ્રહી છે ”

શિષ્ય પૂછે છે — ‘ હે પૂર્ણકામ ! વેદાતસિદ્ધાંતનો વેદાતપારમ પ્રશાત વિદ્વાનોને પ્રતીત થતો અપૂર્વમહિમા આપ મહાપમા નિરૂપણ કરવા કૃપા કરજો ’

શ્રીસદ્ગુરુ કહે છે — ‘ વેદાતસિદ્ધાંત સર્વ પ્રાણિપદાર્થમા ને અવકાશમા એકજ પરમતત્ત્વ વા અલ્પ વ્યાપીને રહ્યું છે, અથવા તે સર્વ પ્રાણિપદાર્થ ને અવકાશ વસ્તુતાઓ અલ્પરૂપ છે એમ સ્પષ્ટ શબ્દોમા કહે છે આ સિદ્ધાંતના જ્ઞાતા પોતાનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ

અહજ છે એમ અનુભવતા હોવાથી તેઓ મર્વ પ્રાણિપદાર્થમા
 ને અવકાશમા પણ પોતાનુ અહસ્વરૂપજ જુએ છે, અને સર્વને
 પોતાના અહસ્વરૂપમા વિવતરૂપે અનુભવે છે તેમનુ હૃદય-અત કરણુ-
 પરમપવિત્ર ને મહાવિશાસ થયેલુ હોવાથી તેમના અત કરણુમા
 આવિર્ભાવ પામેલા સ્વાભાવિક આનંદની મીમા નથી. તેમના હૃદયમા
 શુદ્ધસત્ત્વગુણુ સ્થિત ગહેતો હોવાથી તેમના હૃદયની મ્થિતિ પ્રાયશઃ
 આવા પ્રકારની હોય છે—મુર્ચના પ્રકાશવડે જેમ અધકાગની નિશ્ચિત્તિ
 થઇ જાય છે તેમ તેમના હૃદયમા અહ્મવિદ્યાનામની જ્ઞતિના આવિ-
 ભાવ થવાથી તેમના હૃદયમાની અવિદ્યા અથવા અજ્ઞાન નિવૃત્ત થઇ
 ગયેલ હોય છે આવી મ્થિતિએ તેમને પોતાના અહસ્વરૂપથી લિન્ન
 કોઈ પણ પ્રાણિપદાર્થમા મન્યપણુની શુદ્ધિ ગહેતી નથી તે જનમતમા
 પ્રતીત થતા પ્રાણિપદાર્થોને સ્વમના, ઈદ્ગ્નલના, મનોરાજ્યના ને
 બ્રાહ્મના પદાર્થોના જેવા જુએ છે તેમને અહ્મથી લિન્ન કાઇ પણ
 પ્રાણિપદાર્થ ગમણીય કે મુખરૂપ પ્રતીત થતો નથી પણ પામર
 મનુષ્યોને અને વિપર્યા મનુષ્યોને ગમણીય ને મુખરૂપ લાગતા પ્રાણિ-
 પદાર્થો તેમને પરમકુન્મિત ને દુ અપર્ણુ પ્રતીત થાય છે તેથી
 તેઓ ને પ્રાણિપદાર્થોમા બોન્યપણુની ને પોતાનામા બાંકતાપણુની
 બ્રાહ્મિ કુન્તા નથી ને બ્રાહ્મિને અભાવ તેમને ને પ્રાણિપદાર્થોમા ગમ
 વા તેમને પ્રાપ્ત કરવાની પ્રયત્ન રૂઝાડપ વિશ્લેષ પ્રકટનો નથી
 ગમતા અભાવથી તેમનુ અત કરણ કાઇ પણ પ્રાણિપદાર્થની પ્રાપ્તિ
 કરવામાટ ઈદ્રિયામા ક્ષોભ ઉત્પન્ન કરતુ નથી વળી જે અત કરણુ
 સુવત્ર પોતાના અધિષ્ઠાનબ્રત અહ્મને અનુભવી રહ્યુ છે તે અત કરણુ
 અન્ય પ્રાણિપદાર્થના દર્શનને અભાવ કયા પ્રાણિપદાર્થને સત્ય તથા
 અપકારક માની તેનો દૂર કરે ' ને અત કરણુ કાઇ પણ પ્રાણિપદાર્થ-

નો દ્રેષ ન કરે, તથા કોઈ પણ પ્રાણિપ્રતિ કૂંઠ વચ્ચેનો બોલવામા વાણીને વેગ ન આપે, ક્રોધવટે તેજોને ગતા ન કરે, અને પોતાના શરીરને ક્રોધવટે કપાંવે નહિ સર્વત્ર પરમાનદરૂપ બ્રહ્મથી પોતાની અભિન્નતા જાણનાર અત કણુ કૃતાર્થ, મતોષી, દુષ્કરિત ને પરમ-સુખી હોવાથી ' મને આ પ્રાણી જોઈએ, મને આ પદાર્થ જાણ્યો, મને દ્રવ્ય જોઈએ, મને ભૂમિ જાણ્યો, અને મને નાનાવિધ વૈભવ જોઈએ ' એવી તૃષ્ણાઓથી તે તપતુ નથી, અને પોતાની પામે જે દ્રવ્યાદિ હોય તે જોને પ્રયોજન હોય તેને તેની યોગ્યતાનો તે તેના પ્રયોજનનો વિચાર કરી પોતાની અનુકૂલતાનુસાર ઉપગના ને દયાપૂર્વક આપે છે શુદ્ધમરવગુણવાળા તે અત કણુમા તમોગુણ-માથી ઉત્પન્ન થનારી જડતા મદતા, અવિવેક, ભય, ન્તબ્ધતા ને ઉન્મત્તતાનો સદ્ભાવ હોઈ શંક નહિ એ અપ્રજ્ઞ છે જે અત-કરણુ બ્રહ્માત્મકયના અનુભવથી બ્રહ્મથી પૃથક કોઈ પણ મનુષ્યાદિને સત્વરૂપે જાનના નથી તે અત કરણુ કહી સત્ય વસ્તુનો પોતાની પાસે સદ્ભાવ માનીને અને બીજા મનુષ્યાદિને તે વસ્તુવિનાના વા પોતાના કરતા ન્યૂન વસ્તુઓવાળા માનીને મદ વા ગર્વ કરે ? અને ગર્વને અભાન તે કોનો તિગ્નકાર કરે ? પોતાનો નિરવધિ ઉત્કૃષ્ઠ થયેલો હોવાથી અને પોતાનાથી ભિન્ન કોઈ પણ મનુષ્યાદિની તેમને મત્વરૂપે પ્રતીતિ થતી ન હોવાથી તેઓ કોની ઈર્ષ્યા-અન્યના ઉત્કૃષ્ઠ-ને ન સહન કરવારૂપ મત્તમ-કરે ' અત કણુની એવી ઉત્તમ યોગ્યતાવાળા મહાન પુરૂષ અસૂચા-અન્યના શુભગુણમા દોષનો આરોપ-પણુ કોની તા કરણુથી કરે ' જેઓ પોતાના બ્રહ્મવરૂપથી ભિન્ન બીજા કોઈ સત્ય નથી એમ અનુભવે છે તેઓ કોની આગળ કયુ પ્રયોજન સિદ્ધ કરવા ખોટો ડોળ કરે ' અથવા પોતાના ધર્મપાસન-

ને અન્યની આગળ વિનંતારીને કહે ' જેઓ અભયસ્વરૂપ પ્રહરને અભેદભાવે પામી અભયરૂપ થયા છે તેઓ કયા પ્રાણિપદાર્થથી કઈ વસ્તુનો નાશ થવાની શકા લાવી લયને વશ થાય ? જેમણે પરમા-નંદરૂપ આત્માને અભેદભાવે અનુભવી માનમપરિતાપરૂપ શોઃનુ અતિક્રમણ કયું છે તેઓ કયા નિમિત્તથી શોકને વશ થાય ? જેમણે અધટિતઘટના કરવામા પરમચતુર માયાનું સ્વરૂપ પ્રતી જીતે જાણ્યું છે તેઓ કયા પ્રાણિપદાર્થને જોઈને વા કયા પ્રમગ્ને પ્રાપ્ત થઈને આશ્ચર્યને પ્રાપ્ત થાય ? ચિત્તનું વિપમપાત્ર કરવાના સ્વ-ભાવવાળા મવ મનોવિદગે અચિત્તભાવને પામેલા ચિત્તમા વિપમપાત્ર ઉપજાવવા મમર્થ થતા નથી

પ્રહરમાક્ષાતકારથી જેમના ચિત્તમા ગહેલો ગગેનુણ તથા તમો-ગુણ દયાઈ ગયો છે, અને મત્ત્વગુણ બલવાન થઈ શુદ્ધમત્ત્વગુણરૂપ થયો છે તે ચિત્તમા શાંતિ, દાંતિ, કારણ્ય વિશુદ્ધ પ્રેમ, ઈશ્વરાર્પિમા પશ્યભાવ માર્ત્વકી શ્રદ્ધા, વિક્ષેપાભાવ, મહનશીલતા, વિપયવિમુખ-તા મન્ય અહિમા, અન્તેય, પ્રહરચય, નિરપૃહતા પવિત્રતા મતોપ, વિવેક, નિર્ભયતા, કર્તવ્યનિષ્ઠા, અભિમાનગહિતતા, દલ-ગહિનતા ગ્રિહરતા, મગ્નતા, ઔદાય, નિલોભતા, નિશ્ચિન્તતા, ડામક-ના, પ્રામાણિકતા, નિર્મમત્વ, વિનય, પરમાનંદ ને પ્રાગલ્ભ્ય દેખ્યાંદિ ગુણગુણો ગહેલા હોય છે

ગન્યવાદીઓએ આત્માને શ્રવ્યરૂપ માન્યો હતો, અને ચાર્વાક આત્માને દેહરૂપ ને વિનાશી માન્યો હતો તેને તાર્કિકોએ સત્તારૂપ, શરીરથી લિલ ને અનાદિઅનંતરૂપ માન્યો, માજ્યોએ તથા યોગીઓએ તે આત્માને મદ્રૂપ તથા ચિદ્રૂપ ને અનાદિઅનંતરૂપ માન્યો, અને વેદાત-શાસ્ત્રે તે આત્માને મચ્ચિદાનંદરૂપ ને અનાદિઅનંત માન્યો છે

એવી રીતે વેદાતશાસ્ત્ર આત્માના ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપને પ્રમાણ તથા યુક્તિઓથી સિદ્ધ કરી બતાવે છે

કેટલાક વાદીઓ આત્માને જડરૂપ માને છે, કેટલાક વાદીઓ આત્માને જડચેતનરૂપ માને છે, અને વેદાતશાસ્ત્ર આત્માને કેવલ ચેતનરૂપ માને છે

કેટલાક વાદીઓ આત્માને અણરૂપ માને છે, કેટલાક વાદી આત્માને શરીરજીવંત માને છે, અને વેદાતશાસ્ત્ર આત્માને તેના શુદ્ધસ્વરૂપમાં નિર્ગતિશયન્યાપક માને છે

કેટલાક વાદીઓ શાસ્ત્રવિહિત કર્મોના અનુદાનથી આત્માને મોક્ષલાભ થાય છે એમ કહે છે, કેટલાક વાદીઓ શાસ્ત્રવિહિત કર્મોના અનુદાનથી ને શાસ્ત્રવિહિત ઉપામના કરવાથી આત્માને મોક્ષલાભ થાય છે એમ કહે છે, અને વેદાતશાસ્ત્ર શાસ્ત્રવિહિત નિષ્કામકર્મોના અનુદાનથી અત કળુના મલદોષની-મમાગના અનુગાગના હેતુભૂત પાપમન્કાગેની-નિવૃત્તિ થાય છે શાસ્ત્રવિહિત નિષ્કામ ઉપામનાના સેવનથી અત કળુના વિલેપદોષની-ચિત્તના રાગરૂપના વિપયોમા ભમવારૂપ દોષની-નિવૃત્તિ થાય છે, અને દૃઢ આત્મજ્ઞાનથી આત્માને મોક્ષલાભ થાય છે એમ માને છે

મૃદ મનુષ્યોના અત કળુમાં તમોગુણનું પ્રધાનપણ હોવાથી તે અત કળુ ગ્રીણ, મ્યામરગનું ને જડતાવાળું હોય છે જે તે મૃદ મનુષ્ય શાસ્ત્રના ને મત્પુરુષોના ઉપદેશમાં શ્રદ્ધા લાગી પોતાનું જીવન સુધારવા ઇચ્છે તો તેણે શાસ્ત્રે કહેલા સકામ શુભકર્મોમાં શ્રદ્ધા ને પરમપ્રેમ રાખી શાસ્ત્રોક્ત સકામ શુભકર્મો શાસ્ત્રોક્ત વિધિપ્રમાણે ધૈર્ય મમજ ને જાગૃતિ રાખીને કરવા જોઈએ આવા શુભ પ્રયત્નથી તેમના અત કળુની સ્થૂણતા, મ્યામતા ને જડતા કમથી દૂર થતા

તેમનુ અત કરણુ કાષ્ઠક સૂક્ષ્મ ને ચચલ થાય છે, અને તેમના અત કરણુમા ક્રમથી તમોગુણની ન્યૂનતા ને રજોગુણની વૃદ્ધિ થવા લાગવાથી તેમના અત કરણુનો રંગ ક્યામતાને ત્યજવા લાગી પીળાશપર જવા લાગે છે, ને અતે તેમનુ અત કરણુ પીળા રંગવાળુ જણાવા લાગે છે આવુ અત કરણુ તમોગુણુ ન્યૂન ને રજોગુણની પ્રધાનતાવાળુ થાય છે આવા અત કરણુમા શુભકર્મના અભ્યાસના બલવડે ને પરમાત્માની ભક્તિવડે પીળો રંગ ન્યૂન થઈ ગતા રંગનો ને ધોળા રંગનો કાષ્ઠક કાષ્ઠક ભાગ આવિર્ભાવ પામતા તે અત કરણુ ક્રમથી શનૈ શનૈ ગતારંગવાળુ, વધારે સૂક્ષ્મ ને કાષ્ઠક ચિથ્ર થવા લાગે છે આવા અત કરણુમા રજોગુણનો વધારો થયેલો હોય છે, તમોગુણુ દયાયેદી ચિત્તિવાળો હોય છે, ને સત્ત્વગુણનો અદ્વિતિયે આવિર્ભાવ થયેલો હોય છે જેમનુ અત કરણુ વર્તમાનજન્મના શુભકર્મના મેવનથી ને પરમાત્માની ભક્તિથી વા પૂર્વજન્મોના શુભકર્મોના ને પરમાત્માની ભક્તિના સન્કારોથી પૂર્વોક્ત ચિત્તિને પ્રાપ્ત થયુ હોય તેમણે નિર્ગુણ નિગકાર બ્રહ્મસ્વરૂપનુ શ્રવણુ, મનન ને નિદિધ્યાસન કરી પોતાના અત કરણુને વધારે સૂક્ષ્મ, વધારે ચિથ્ર ને નિર્દોષ સ્ફટિતજેવુ રૂપ કરવા મર્વતા પરમાદગર્વક પ્રયત્ન કરવો જોઈએ આવા પ્રયત્ન દીર્ઘકાલ આણુ ગાપવાથી તે મોક્ષસાધકનુ હૃદય ક્રમથી સૂક્ષ્મ, ચિથ્ર ને શ્વેતતાવાળુ થતા થતા તત્ત્વસાક્ષાત્કારકાલે તે સૂક્ષ્મતર, સુરિથર ને શ્વેતરંગવાળુ થઈ જાય છે અત કરણુની આવી ચિત્તિ થવી એ તેની પરમશુદ્ધિ ને તેનો પરમવિકાસ મનાય છે આવા પરમશુદ્ધ, પરમવિકસિત, પરમસૂક્ષ્મ ને દશ્યથી અસંગ રહેવાના બલવાળા અત કરણુમા પુનર્જન્મ આપે એવા વિચારોના ને કર્મોના સરકારો

પડી શકતા નથી તે અંત કળ્પ પોતાનામા રહેલા ભોગ તથા મોક્ષ આપવાના પ્રાગ્બ્ધકર્મના મઝકારોને મમામ કગ્તુ કગ્તુ પ્રાગ્બ્ધકર્મના ભોગને અને જીવને દ્વલ્લભવરૂપે મ્થિગ કરી પોતે સર્વ સઝકારાથી ગહિત થઇ પોતાના ઉપાદાનકાગ્લુ માયામા વિલીન થઇ તેમા ભળી જાય છે

આ અરુણત ઉપદેશ કરનારુ વેદાતશાસ્ત્ર નિગત નાનામોટા વ્યક્તાવ્યક્ત દુ ખમા રીખાયા કરતા ને મુખને માટે નિગત વક્ષખા મારતા જીવને જો ને શ્રદ્ધાભક્તિથી મતત યોગ્ય પ્રયત્ન કરે નો સર્વ પ્રકારના દુ ખોના ન્પર્તાથી રહિત પરમાનદપદે સુમ્થિગ કરે છે. વેદાતશાસ્ત્રે ઉપદેશ કરેલ પોતાના દ્વલ્લભવરૂપને અને પ્રતીત થતા જગતના દ્વલ્લભવરૂપને મશયવિપર્યયથી ગહિત દદ અનુભવવાથી તે અનુભવ કરનાર મનુખ્યનુ શરીર આ પૃથિવીપગ પ્રતીત થતા છતા તેમનુ મન સત્યલોકમા ગહેલા ઉપામકોના જેવા દુ ખગહિત મર્વોત્તમ સુખને અનુભવે છે

આદસ્યપ્રમાદાદિ તમોગુણના ધર્મોથી ને ભાગ આદિ માદક પદાર્થોના સેવનથી ઉપજનારુ કથનમાત્ર સુખ તામસસુખ કહેવાય છે એ સુખ મુમુક્ષુએ ધ્વજવાયોગ્ય નથી, પણુ ત્યજવાયોગ્ય છે એમ વેદાતશાસ્ત્ર કહે છે શબ્દસ્પર્શાદિ વિષયોથી અને તેના ઉપકરણોથી ઉપજતુ કથનમાત્ર સુખ રાજસસુખ કહેવાય છે આ લોકના શબ્દાદિ વિષયોથી ને ધનાદિ ઉપકરણોથી ઉપજનારુ રાજસસુખ અને સ્વર્ગાદિના શબ્દાદિ વિષયોથી ને તેના ઉપકરણોથી ઉપજનારુ રાજસસુખ પણુ મુમુક્ષુએ ધ્વજવાયોગ્ય નથી, પણુ પરિત્યાગ કરવાયોગ્ય છે એમ વેદાતશાસ્ત્ર કહે છે. શાસ્ત્રમા કહેલા સકામ શુભકર્મોથી આ લોકનુ કે સ્વર્ગાદિનુ જે સુખ મળે તે સુખ મુમુક્ષુએ

ધ્વજવાયોગ્ય નથી, પણ જે મુમુક્ષુના અત કરણની શુદ્ધિ ન થઈ હોય તેના અત કરણની શુદ્ધિમાટે તેવા મુમુક્ષુએ શાસ્ત્રમા કહેલા શુભકર્મો કર્તાપણાનું અભિમાન ને કલની કામના ત્યજીને આદર-પૂર્વક કરવા એમ વેદાતશાસ્ત્ર કહે છે પરમાત્માની સકામલક્ષિત મુમુક્ષુએ કરવી નહિ, પણ તેણે પોતાના ચિત્તની વિગેષ શુદ્ધિમાટે ને પોતાના ચિત્તની સ્થિરતામાટે પરમાત્માની આદરપૂર્વક શ્રવણાદિ નવધા લક્ષિતમાની કોઈ એક કે વધારે લક્ષિત કરવી એવાં વેદાતશાસ્ત્રનો ઉપદેશ છે કેવલ્યથી ભિન્ન કોઈ પણ પ્રકારની સિદ્ધિ મેળવવામાટે મુમુક્ષુએ યોગાનુષ્ઠાન કરવાનું નથી, પણ અનાતમાકાર વૃત્તિઓનો નિરોધ કરી કેવલ્યની પ્રાપ્તિ કરવામાટે મુમુક્ષુએ યોગાનુષ્ઠાન કરવું જોઈએ એમ વેદાતશાસ્ત્ર કહે છે વેદાતશાસ્ત્રનું શ્રવણ કરી તેના વાસ્તવિક તાત્પર્યને મુમુક્ષુએ સમજવું, વેદાતશાસ્ત્રે ઉપદેશ કરેલા મુખ્ય વિષયોનું એકાતમા આદરપૂર્વક વાગવાગ મનન કરી આ વિશ્વમા એકજ અદ્વિતીયતત્ત્વ સત્ય છે, ને અન્ય સર્વ કલ્પિત છે એમ મુમુક્ષુએ નક્કી કરવું, અને એ એકજ અદ્વિતીયતત્ત્વનો દીર્ઘ-કાલ, અતરાયવિના, આદરપૂર્વક વિચાર કરતા ગહી મુમુક્ષુએ તેનો દૃઢ સાક્ષાત્કાર કરી દુ ખરહિત પરમાત્મદરૂપે અવિચલ નિશ્ચિતિ કરવી—દુ ખપૂર્ણ ભવસાગર તરી જવા—એમ સર્વ વેદાતોપજ્ઞ મુમુક્ષુઓને વેદાતશાસ્ત્ર ઉપદેશ કરે છે

દેશ, ઝાલ ને વસ્તુના પરિચ્છેદથી રહિત બ્રહ્મને આશ્રય રહેલી માયામા અપાર લૌકિક ને દિવ્ય સામથ્ય ગ્રહેલું છે તેથી જેઓ શુદ્ધ બ્રહ્મા ને શુદ્ધ પ્રીતિથી જોડેલે અશે બ્રહ્માભિમુખ થાય છે તેટલે અશે તે બ્રહ્મને આશ્રય રહેલી માયા તેઓને મનોવાછિત પદાર્થ આપે છે

અપૂર્ણ

